

1973 a mérlegen

Az élő irodalom jelenségeire figyelő kritikuskak egymással ellentétesnek látszó követelményekkel kell birkóznia, a megjelent könyvek halmazából állóképeknek ki-nagyítva kell szemügyre vennie a vizsgáltat, de közben az áramlás, az irodalmi folyamat sajátosságait is érzékeltetnie kell. A nagyobb jelenséggörőről készülő szám-vetések mindig önkényesnek tünnek, ha nem kellő távlat adja az ítékezéshez a biz-tonságot. A nyomdából alig kikerült művek sietős besorolása, gyorsan skatulyákba préselése méltán hív elő gyanakvást az olvasóból. Különösen akkor, ha az „új ter-més” értékelése nem folyamat részeként fogja föl a vizsgált jelenségeket.

Milyen képet adhat egy irodalom állapotáról egy év termésének mérlegre tétele? Ezt a kérdést többször is fölvetette már magának a szemleíró, aki kívülről próbálja figyelni Csehszlovákia irodalmait, hiszen évről évre találkozik, a vezető szlovák irodalmi folyóiratban, a *Slovenské Pohlady*ban az előző esztendő szlovák lírájának, prózájának állapotrajzával. Ismerni véljük ezeknek az írásoknak a kelet-kezési körülményeit; tudjuk, hogy a kiadók északi szomszédainknál is éves terve-kben gondolkoznak és dolgoznak, hogy munkájuk értékeléséhez szükségük van az „év végi bizonyítványra”.

A tájékozódás és tájékoztatás célját szem előtt tartva hasznosnak látszik félre-tennünk az írói „eredménylistával” szembeni ellenérzést. Mert idehaza sem könnyű lépést tartani a megjelenő művek áradatával, hát még egy másik nemzeti irodalom újdonságaival. Ezért bármennyire önkényesnek és messzebb vezető általánosítások-hoz kevésnek tünik is a kiszabott egy év, mégis alkalmas differenciálásra, néhány tendencia megrajzolására, vázlatszerű csoportosításra. A külső szemlélőnek pedig eligazító fogódzókat nyújt, a kontroll próbáját kínálja.

Rendszerint az új év első folyóiratszámában találkozhat az olvasó az előző év produkcióit számba vevő kritikai írásokkal. Idén a *Slovenské Pohlady* februári szá-mában olvashattuk *Stanislav Šmatlák* beszámolóját a költészetéről, illetve *Vladimír Petřík*ét a prózáról. Kiegészítette a mérleget a márciusi számban *Daniel Okáli* az irodalomtudomány legújabb eredményeinek bemutatásával. Az áprilisi számban pedig a szlovák drámairodalom 1972—73-as terméséről *Ján Marták*, az elmúlt év ifjúsági és gyermekirodalmáról *Zlatko Klátik* rajzolt körképet.

Szemlénkben csak a líra és a próza jelenlegi szlovák tájairól készült fölvetelt mutatjuk be, természetesen lemondva a teljesség igényéről. Részben követve a mér-leget készítő szlovák kritikusok, irodalomtörténészek értékelésének nyomvonalát, részben elszakadva tőle, hogy szem előtt tartjuk a közvetítésben a magyarországi érdeklődő szempontjait. Ez erősebb szűrést jelent, elsősorban a mezőny átlagát jóval meghaladó teljesítmények iránti figyelmet.

A hetvenes évek elejétől a szlovák lírát mint egészet a belső szervezés és a fej-lődési kontinuitás helyreállása és megszilárdulása jellemzi — olvassuk *Stanislav Šmatlák*nak az 1973-as év költészetét taglaló írásának bevezetőjében. Két alapvető vo-nás határozza meg ezt a folyamatot: az egyes nemzedékeket képviselő költők együttes

jelenléte, illetőleg a modern szlovák költészet társadalmi elkötelezettsége. 1972 ki-emelkedő hullámhegyet jelentett a szlovák lírában (fontos kötete jelent meg Milan Rúfusnak, Pavol Horovnak, Viliam Turčánynak, Andrej Plávkának stb.), a kiugró teljesítményekhez mérve szerényebb volt a tavalyi betakarítás. De ez természetesen nem adhat okot pesszimizmusra vagy türelmetlen elégedetlenségre. Hiszen tizenkét hónap alatt megjelent verseskötetek alapján tendenciának még a körvonalai sem húzhatók meg. „...1973 költői termésében dominánssá vált az a tiszteletreméltó igyekezet, hogy a költő közvetlen kommunikációt valósítson meg az olvasóval; ebből következett az a törekvés, hogy nemcsak a magánélet »lírai« részletei kaptak fényt a költői vallomásokban, hanem sokakat foglalkoztató kérdések (témák, problémák, viszonyok) is” — állapítja meg a szlovák irodalomtörténész. A költői hangnemet tekintve erősödni látszik a modern szlovák lírában a reflexivitás tendenciája.

Az elmúlt évben megjelentek közül három verseskötetre szeretnénk fölhívni a figyelmet, a véletlen hozta úgy, hogy a három szerző három nemzedéket reprezentál, így ez a kiválasztás is mutat valamit a Šmatlák által említett generációs szinkép teljességéből. A fél évszázada alkotó *Ján Poničan* a szlovák irodalom élő klasszikusai közé számít, a két világháború közötti időszakban a szocialista költészet egyik úttörője Szlovákiában. *Mélységek és messzeségek* (Hlbky a dialky) címmel látott tavaly napvilágot legújabb kötete. Sajátos szaggatott versbeszéde ezúttal nem akadályozza a költő képalkotó fantáziájának kibontakozását, Šmatlák ezt a verseskötetet Poničan fölszabadulás utáni költészetének művészilleg legjobb kötetei közé sorolja. Az 1926-ban született *Milan Lajčiak* a középnemzedék képviselője, tavaly megjelent kötetéért az írószövetségtől a legjobb verseskötetért járó kitüntetést kapta. A *Sziklaszirt* (Úskalie) című kötetet a szlovák kritikus nemcsak az 1973-as év, hanem a legutóbbi időszak egyik legfontosabb költői megnyilatkozásának tartja. Tanúságot tesz a lírikus koráról és a benne élő emberről, nemcsak a külső jelenségvilágról készít leltárt, hanem a lélek mélyéről is. Költői elemzése folyamatos dialógus: a kor, a történelem, az emberi létezés megannyi kérdésére óhajt válaszolni, majd a válaszokból keletkező újabb kérdések nyomába eredni. Analízisének mély-sége garantálja a tanúságtétel hitelét, a „sziklaszirteken” — korának kérdésein — erejét próbáló ember, a költő vállalkozásának sikerét. *Andrej Nagajnak* a második kötete jelent meg az elmúlt évben, sajátos színnel vonja be költészetét „tájjellege”. Talán *Odahaza* címmel lehetne fordítani kötetének címét (Hlboko doma), melyben biztonsággal kerüli ki a pályakezdőkre leső buktatókat, a köldöknéző filozofálást és az asszociációk gátlástalan és minden rendező elv nélküli áramoltatását. A szülőföld nem díszletfestésre csábítja, hanem a tájban élő ember létkérdéseinek vizsgálatára.

Talán minden vita úgy kezdődik a mai szlovák prózáról, hogy megállapítják töredékes mivoltát. Összegezését ezzel kezdi Vladimír Petrik is. Sorra veszi a szlovák próza „csonkaságának” legfontosabb összetevőit: nem teljes a szinkép a nemzedékek tekintetében, ma gyakorlatilag a huszon- és a harmincévesek írnak Szlovákiában prózát, továbbra is hiányzik a regény, az újabb generációk számára az a tudat öröklődik, hogy mindent újra kell kezdeni, nincs meg a folytonosság érzése. A kritika évek óta arra is fölhívta a figyelmet, hogy milyen erős az alkotóknál az egyéni tapasztalati és élményanyaghoz való ragaszkodás, és ezek a tapasztalatok nem mindig kapnak általánosabb érvényt, nem eléggé teherbírók az epikai konstrukciókban.

Peter Jaroš, Andrej Chudoba, Ivan Habaj, Ján Papp — az utóbbi egy-két év leg-sikeresebb fiatal novellistái közé tartoznak, 1973-ban megjelent kötetük is arról tanúskodnak, hogy érdemes őket számon tartani. Többük nevét nem első alkalommal említjük a Tiszatáj hasábjain. Mi ezúttal Chudoba és Papp elbeszéléseire szeretnénk fölhívni a figyelmet, mindkettőjüknél összefonódik a gyermekkori élmények valóság-hű ábrázolásának igénye a XX. századi szlovák próza „lírizáló” ágának folytatásával. *Isten veled Cyrano* (Zbohom, Cyrano) cím alá összegyűjtött novelláiban Chudoba kamasz- és ifjúkorának tájait barangolja be, a háborús és az utána következő éveket. Kitűnően festi meg hőseinek hangulat- és érzelmi hullámzását, jól érzékelteti a „felnőtt” társadalomba történő beilleszkedés próbáit járó fiatal-

ember gondolatvilágát. A kötet címadó novellájának külön érdekessége, hogy főhőse magyar fiatalember, akinek félszepségét fokozza az iskola szlovák nyelvű környezete. Számára a beilleszkedés a szlovákká válást is jelenti — ezt a folyamatot nemzetiségi írónak is becsületére való pontossággal ábrázolja Chudoba. Az első szerelem keserédes gyötrelmeinek és fölszabadító boldogságának krónikása Ján Papp Izzó szén (Žeravý uhlik) című elbeszélés kötetében. Hősei általában néhány év távlatából emlékeznek vissza a nagy föllángolásokra, így önmagukat és egykori érzelmeiket is kellő iróniával tudják szemlélni. Kevés szóval, a novellairás eszközeit biztos kézzel használva festi az író a magatartás, a cselekedetek pszichológiai hátterét. Chudoba és Papp írásai között találunk kevésbé sikerülteket is, az emberi kapcsolatok iránti finom érzékenységük, mesterségbeli tudásuk azonban bizonyára képesíti őket a továbblépésre — eddigi teljesítményük alapján is érdemes figyelni rájuk, a jelenlegi szlovák próza térképét már nem lehet megrajzolni nélkülük.

KISS GY. CSABA

LENGYELORSZÁG

A legjobb lengyel irodalmi havilap

Ha színvonal szerint rangsorolnánk a Lengyelországban megjelenő irodalmi havilapokat, nem lenne meglepő az *ODRA* igen „előkelő” helye. A wrocławiai folyóirat szerkesztő bizottságának munkájában a főszerkesztő Zbigniew Kubikowski mellett olyan kiváló irodalmárok vesznek részt, mint az író-költő Urszula Kozioł, a prózaíró Andrzej Szczypiorski, a költő-esszéista Tymoteusz Karpowicz. A lap munkatársai között találjuk a Tiszatáj olvasói által is jól ismert Tadeusz Różewiczet, Tadeusz Nowakot, Jerzy Ficowskit, a lengyel avantgarde nagy „örégjét”, Tadeusz Peipert, az író-szociológus Jerzy Lovellt, a tanulmányairól, kritikáiról ismert Ludwik Flaszent. A nevek jelzik, hogy az *ODRA* a Szilézián túli írók munkásságára is támaszkodik: — országos lap.

Ez évi 1. száma *Co to jest „Teatr Otwarty”?* (Mi az a „Nyílt Színház”?) címmel közli a Nyílt Színház — Wrocławban megrendezésre került — IV. Nemzetközi Fesztiválja néhány résztvevőjének szerkesztőségi vitáját. A meghívottaknak a következő kérdésekre kellett választ adniuk: „Mi a véleményük a »nyílt« színháznak a fesztivál szervezői által javasolt meghatározásáról? Maguk milyen művészi reményeket fűznek ehhez a meghatározáshoz? A »nyílt« színházat tartják-e ma egyetlen megoldásnak? Saját hazájuk mai színházával kapcsolatban mi lelkesíti és mi szomorítja el őket legjobban?” Az angol, brazil és portugál meghívott mellett a Szegedi Egyetemi Színpad két küldötte — Paál István és Solténczi Tibor — kapcsolódott be a beszélgetésbe. A vita Solténczi szavaival zárul: „Számunkra a kommersz színház minden fajtája halott. Ez természetes. Az általam észlelt veszély a nyílt színház nem kiérlelt formai túlfeszítettségének és imitációinak lehetőségével kapcsolatos. Elfogadunk minden színházat, amely tisztességes, önmagához hú. Az a fontos, hogy az ember ember maradjon.”

Różewicz *Margines, ale* (Szélgjegyzet, de...) fejlécű állandó rovatában a sci-fi írókról és irodalomról fejti ki — nem éppen hízélgő véleményét. Ürügyül az szolgál, hogy meghívottja volt a sci-fi írók poznani nemzetközi konferenciájának.